

Ο ΑΝΙΜΙΣΜΟΣ

Ο ανιμισμός είναι η απόδοση ζωής στα φυσικά φαινόμενα, η ερμηνεία τους με βάση ένα σχήμα που ο άνθρωπος έβλεπε να ισχύει για τον ίδιο.

Η προϋπόθεση για να αναπτυχθούν οι ανιμιστικές αντιλήψεις, είναι οπωσδήποτε η δυνατότητα που κατέκτησε ο άνθρωπος με την Συνείδηση ανώτερου επιπέδου, της δυνατότητας γενικεύσεων, των αφηρημένων εννοιών και της εννοιολογικής σκέψης και της γλώσσας. Χωρίς αυτά δεν μπορεί να κάνει αναπαράσταση σε ένα επίπεδο ιδεών, να φτιάχνει δηλαδή μια ιστορία των σχέσεων του με τη φύση.

Ο άνθρωπος και όχι μόνο αυτός κρίνει την φύση με βάση τις δικές του εμπειρίες. Ο David Hume στο έργο του "διάλογοι σχετικά με την φυσική θρησκεία" το 1779, είχε επισημάνει ότι υπάρχει μια φυσική τάση να προσλαμβάνουμε τα πάντα με βάση το πώς λειτουργούμε εμείς.

Πράγματι τα νευρωνικά κυκλώματα του ανθρώπου δημιουργήθηκαν σαν αποτέλεσμα της καλύτερης προσαρμογής στο περιβάλλον σε μία ενιαία σχέση υποκειμένου με το αντικείμενο, στις πλευρές του περιβάλλοντος που προσλαμβάνει, σαν αναγκαίες προσαρμογές για την επιβίωση του. Έτσι αρχικά τουλάχιστον, στην ερμηνεία της φύσης δεν έχει άλλο κριτήριο από τις δικές του εμπειρίες από αυτή την επαφή.

Έτσι για μεγάλη αρχική περίοδο δεν μπορούσε να κατανοήσει τη διαφορά ανάμεσα στη ζωντανή και την μη ζωντανή φύση. Όπως κρίνει από τον εαυτό του, δίνει παρόμοιες ιδιότητες και στα φυσικά αντικείμενα. Για παράδειγμα βλέπει ότι για κάθε πράξη, κίνηση που κάνει υπάρχει μια πρόθεση γι αυτό. Με την ίδια έννοια αποδίδει προθέσεις με τον ίδιο τρόπο και στα ζώα αλλά και στα φυσικά φαινόμενα. Στον αέρα που κινεί τα φύλλα των δένδρων, την ροή του ποταμού, την βροχή, τον κεραυνό κτλ. Θεωρεί ότι κάτι κρύβεται και τα κινεί. Αφού όλα βρίσκονταν σε κίνηση, απέδιδαν σε όλα τα αντικείμενα ιδιότητες που έχουν και οι άνθρωποι.

Πρέπει να σημειώσουμε εδώ, ότι όπως έχουν παρατηρήσει πολλοί μελετητές και τα ζώα δείχνουν ανάλογες συμπεριφορές. Δηλαδή όταν ο σκύλος δει κάτι να κουνιέται έντονα, ένα πανί ας πούμε από τον αέρα, θα το πλησιάσει να το ελέγξει για να διευκρινίσει τι συμβαίνει, θα το μυρίσει ή θα το δαγκώσει εν ανάγκη για να είναι και σίγουρος. Είναι γνωστό ότι και ο ταύρος στις ταυρομαχίες ερεθίζεται από το πανί που κουνιέται και όχι από το χρώμα του, ενώ μπορεί να μη τους ερεθίσει ο ταυρομάχος όσο είναι ακίνητος και γίνεται και αυτός στόχος στο βαθμό που αναγκάζεται να κινηθεί. Αποδίδουν την κίνηση σε κάτι που τα κινεί.

Ο άνθρωπος με πιο εξελιγμένη σκέψη τα απέδωσε στο πνεύμα, έτσι όπως το εννοούσε, που διαθέτει και ο ίδιος.

Είναι χαρακτηριστικό ότι και τα παιδιά στην ηλικία από 2 μέχρι 7 χρονών, που γνωσιακά βρίσκονται σύμφωνα με την κατάταξη του Piaget στην αρχή της χρησιμοποίησης των συμβόλων και της κατηγοριακής εννοιοποίησης και της μάθησης χωρίς λογική, έχουν ανιμιστική σκέψη, δηλαδή αποδίδουν ψυχικές ιδιότητες σε φυσικά αντικείμενα και φαινόμενα.

Και η αναπτυξιακή ψυχολογία θεωρεί ότι η διάκριση των άψυχων αντικειμένων είναι αποτέλεσμα μάθησης και όχι έμφυτη ιδιότητα.

Το ότι είναι αποτέλεσμα μάθησης σημαίνει ότι είναι σχετικά πρόσφατη εξελικτικά, οπότε έπεται άλλων βασικότερων εγγραφών.

Τη σκέψη, τη νόηση, την εξήγησαν με το ότι υπάρχει κάτι, το πνεύμα, η ψυχή, που φεύγει οριστικά από το σώμα όταν πεθαίνουμε αλλά μπορεί και να φεύγει προσωρινά και να επανέρχεται σε ορισμένες άλλες καταστάσεις. Την ιδέα αυτή την ενίσχυσαν τα όνειρα, φαινόμενα όπως η λιποθυμία, ο ύπνος που χάνουμε τη συνείδηση και αυτή μετά επανέρχεται.

Στην συνέχεια η ψυχή θεωρήθηκε αθάνατη. Ο Α. Λουνατσάρσκυ στην "εισαγωγή στην ιστορία των θρησκειών" αναφέρει για παράδειγμα, ότι αν κάποιος ξυπνούσε ξαφνικά κάποιον που κοιμόταν μπορεί αυτός που κοιμόταν να του πει ότι ήταν στο δάσος και κυνηγούσε ένα ζώο. Αυτός που τον ξύπνησε θα επιμένει ότι δεν ήταν στο δάσος αλλά εκεί μπροστά του. Έτσι εύκολα φτάνουν στο συμπέρασμα πως μέσα στον άνθρωπο υπάρχει κάτι άλλο σαν σωσίας το οποίο μπορεί να περιφέρεται. Και βέβαια όταν ο άνθρωπος πεθάνει αυτό το κάτι άλλο ο σωσίας θα συνεχίσει να περιφέρεται. Το ότι στα όνειρα μας βλέπουμε πεθαμένα πρόσωπα, ενίσχυε την ιδέα της περιφοράς των πνευμάτων και μετά το θάνατο, ότι η ψυχή γυρίζει και επισκέπτεται τους ζωντανούς.

Με τον ίδιο τρόπο απέδωσε και τις αρρώστιες σε διάφορα πνεύματα. Έτσι όπως για όλα υπήρχε μια αιτία, άρα και για τον πόνο και την αρρώστια θα υπήρχε αιτία. Όταν για παράδειγμα του τρυπούσε τα πλευρά κάποιο ακόντιο ήξερε ότι ο πόνος προέρχεται από αυτό.

Όταν όμως πονούσε χωρίς να τον τρυπήσει το ακόντιο, την αιτία την απέδιδε σε κάποιο κακό πνεύμα που μπήκε μέσα του για να του κάνει κακό. Και έπρεπε να βρεί τρόπο για να το διώξει.

Και ο Φρόιντ θεωρεί ότι σημαντικό ρόλο έπαιξαν τα όνειρα όπως και ο ύπνος ή και ο θάνατος, στο να εδραιώσουν την αντίληψη της ύπαρξης ξεχωριστής ψυχής και στην συνέχεια να τις επεκτείνουν στα αντικείμενα του εξωτερικού κόσμου.

Βλέπει ότι η διαφορά του από τον νεκρό είναι ότι του λείπει αυτό που κινεί το σώμα του και αυτό το ονόμασε πνεύμα, εννοώντας σ' αυτήν την έννοια

την αναπνοή του, που του δίνει τη δυνατότητα να στοχάζεται, να κινείται. Εξ άλλου το πνεύμα προέρχεται από την πνοή.

Το ίδιο και η λέξη ψυχή που προέρχεται από το ψύχω που σημαίνει πνέω, φυσώ (από την ινδο ευρωπαϊκή ρίζα bhes, φυσώ, εκπνέω. Λεξικό της Ελληνικής γλώσσας ΠΑΠΥΡΟΣ). Την ύπαρξη του ίδιου πνεύματος απέδωσε και στα άγρια θηρία καθώς και στα φυσικά φαινόμενα.

Έτσι δημιουργήθηκαν οι απόψεις για την διπλή φύση του ανθρώπου.

Ότι δηλαδή αποτελείται από ένα σώμα από τη μια και από ένα πνεύμα από την άλλη. Με παρόμοιο τρόπο απέδιδαν στα πνεύματα ότι έχουν και παρόμοιες ανάγκες με τους ζωντανούς. Γι' αυτό και γινόντουσαν ανάλογες προσφορές. Καταρχήν τροφή. Στον πρωτόγονο άνθρωπο το αίσθημα της πείνας ήταν το κυρίαρχο αίσθημα. Έτσι και ένας πεθαμένος είναι πριν απ' όλα πεινασμένος και αν δεν φάει θα αρχίσει να προκαλεί ζημιές στους άλλους ανθρώπους. Ένας άλλος σοβαρός λόγος για την επίσκεψη των πνευμάτων στους ζωντανούς ήταν η εκδίκηση για αδικίες που είχαν κάνει οι ζωντανοί σε βάρος του.

Έτσι θέλοντας να τους εξευμενίσει στην ουσία τους έλεγε μη θυμώνετε μαζί μου, δεχθείτε αυτήν την προσφορά που σας δίνω. Για αυτό εμφανίστηκε η λατρεία των ψυχών των προγόνων και ο εξευμενισμός τους.

Με την πίστη ότι η ψυχή επιβιώνει μετά τον θάνατο, προμήθευαν τον νεκρό με διάφορα αντικείμενα για να τον συνοδεύουν αλλά γινόταν και θυσίες ζώων ή και σκλάβων αργότερα σε σημαίνοντα πρόσωπα για να συνεχίσουν να τους υπηρετούν, να εξασφαλίσουν τις ανέσεις του τιμώμενου νεκρού και στον άλλο κόσμο.

Η απόδοση σεβασμού στους προγόνους και ειδικά στους τάφους τους, καθιέρωσε και την έννοια της πατρίδας, είναι ο χώρος που είναι θαμμένοι οι πρόγονοι και ιδιαίτερα οι πατέρες, από τότε που η κοινωνία πήρε πατριαρχικά χαρακτηριστικά με την εμφάνιση του συστήματος των γενεών και της ιεραρχίας που τα συνόδευε και διαμορφώθηκε λόγω της μόνιμης εγκατάστασης, η έννοια της πατρίδας. Με τον ίδιο τρόπο αποδόθηκε σεβασμός στα επικίνδυνα ζώα για τον φόβο απέναντι τους ή στα ζώα από τα οποία εξαρτιόταν η επιβίωση τους με το κυνήγι τους, ώστε αυτά να δέχονται να τρώγονται από τους ανθρώπους και να μην τους εκδικηθούν ή στα ζώα που θα ήθελαν να τους μοιάσουν σε ορισμένες ικανότητες τους, όπως τους αετούς, τους ταύρους ή άλλα δυνατά ζώα.

Ο **ανιμισμός** ήταν πρόδρομος των θρησκειών χωρίς να είναι θρησκεία, με τα χαρακτηριστικά που αυτή πήρε αργότερα. Το γεγονός ότι οι πρώτες θεότητες που λατρεύτηκαν από τις πολυθεϊστικές θρησκείες αργότερα ήταν αυτές που αντιπροσώπευαν δυνάμεις της φύσης, δείχνει την στενή σχέση με τον ανιμισμό και την προέλευση τους από αυτόν.

Για να επιδράσουν στα φυσικά φαινόμενα, ένας τρόπος ήταν να προσπαθήσουν να εξευμενίσουν τα πνεύματα που κρύβονταν από πίσω τους. Έτσι όπως εξευμενίζουμε κάποιον ισχυρό, τον καλοπιάνουμε, τον παρακαλούμε, με τον ίδιο τρόπο προσπαθούσαν να εξευμενίσουν τα πνεύματα που κρύβονταν πίσω από τα φυσικά φαινόμενα ή τα άγρια θηρία στον **τοτεμισμό**. Παλιότερα γινόταν με ανθρωποθυσίες, δείγμα του ανθρωποφαγικού παρελθόντος της ανθρωπότητας ως την μεγαλύτερη προσφορά που μπορούσαν να κάνουν.

Ή να τα διώξουμε σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως τα κακά πνεύματα που προκαλούσαν αρρώστιες και θάνατο. Ή να προσπαθήσουμε να τα ελέγξουμε, καλώντας κάποια πνεύματα ενάντια σε κάποια άλλα, με τον ίδιο τρόπο που ένας άνθρωπος ελέγχει κάποιον άλλον.

Η προσπάθεια ελέγχου των φυσικών φαινομένων, μέσω αυτής της διαδικασίας γέννησε την μαγεία, ενώ η στάση εξευμενισμού, όπως προσπαθούμε να εξευμενίσουμε κάποιον ισχυρό, γέννησε την θρησκεία, αν και τα δύο φαινόμενα αλληλοσυνδέονται και το ένα περικλείει στοιχεία του άλλου.

Έχει επισημανθεί από παλιά ότι από αυτήν την στάση του ελέγχου των φυσικών φαινομένων που έκανε η μαγεία προέκυψε αργότερα η επιστήμη μέσα από την ανάπτυξη της λογικής και της πιο επισταμένης παρατήρησης. Εξάλλου τόσο η μαγεία όσο και η επιστήμη έχουν μια βαθιά πίστη στην τάξη και την ομοιομορφία της φύσης και στην ύπαρξη γενικών φυσικών νόμων. Σε αντίθεση με τις περισσότερες θρησκείες, κυρίως τις μονοθεϊστικές, όπου όλα εξαρτώνται από την θέληση του θεού πατέρα, τόσο η μαγεία όσο και η επιστήμη θεωρούν ότι στην φύση υπάρχει τάξη και ομοιομορφία που διέπεται από νόμους και μέσα από την γνώση αυτών των νόμων μπορούμε να επιδράσουμε πάνω της προς όφελος μας. Έτσι όσο κι αν φαίνεται παράξενο, η μαγεία και η επιστήμη πηγάζουν από μία κοινή στάση, την μη υποταγή και προσπάθεια ελέγχου της φύσης. Δεν είναι τυχαίο ότι η αναγέννηση της σύγχρονης επιστήμης έγινε μετά την μεγάλη άνθηση της αλχημείας και της μαγείας την περίοδο που προηγήθηκε της Αναγέννησης και αμέσως μετά. Από την άλλη και η θρησκεία με την μαγεία, μιας και το κοινό τους έδαφος είναι η ύπαρξη πνευμάτων που ελέγχουν τα φυσικά φαινόμενα, συνυπάρχουν. Όλες οι τελετουργίες στις θρησκείες είναι απομεινάρια μαγικών τελετών, όπου ο καλός θεός εξουδετερώνει τα κακά πνεύματα αλλά επειδή η μαγεία διαφοροποιείται ως προς τον σκοπό της, τις περισσότερες φορές κνηγιόταν από τις θρησκείες, κυρίως τις μονοθεϊστικές, όπου ο μοναδικός θεός πατέρας δεν επιδέχεται καμιά αμφισβήτηση της κυριαρχίας του ή την μη πλήρη υποταγή σε αυτόν.

Ας ξαναγυρίσουμε όμως στην ανιμιστική σκέψη, που όπως είπαμε είναι αποτέλεσμα τής ερμηνείας της φύσης από τον άνθρωπο με βάση την δική του εμπειρία, όπως είναι άλλωστε απόλυτα φυσικό.

Πρέπει να σημειώσουμε εδώ ότι στα αρχικά στάδια ενδιαφερόταν να δώσει απαντήσεις κυρίως τα πράγματα από τα οποία εξαρτιόταν η επιβίωση του. Αυτό είναι απόλυτα φυσικό επειδή είναι η ανάγκη που οδηγεί σε ανάλογες δράσεις και στην διαμόρφωση των αντίστοιχων αντιλήψεων για αυτές τις δράσεις. Τον ενδιέφεραν για παράδειγμα τα πράγματα που είχαν σχέση κυρίως με την τροφή, τι τρώγεται και τι όχι, από τι κινδύνευε να τραυματιστεί ή η ικανοποίηση του σεξ.

Ένας πόνος επίσης που τον κατέβαλε και μπορεί να τον οδηγούσε στο θάνατο και δεν ήταν αποτέλεσμα κάποιου τραυματισμού, είναι φυσικό να τον προβλημάτιζε πολύ, τόσο για το ποια ήταν η αιτία αλλά και πως θα απαλλαγεί.

Από τα φυσικά φαινόμενα τον ενδιέφεραν μόνο αυτά που είχαν άμεση επίδραση στη ζωή του και πόσο κινδύνευε από αυτά. Για κάτι που δεν κινδύνευαν, για παράδειγμα γιατί χτυπάει η καρδιά ή γιατί ο ήλιος ανατέλλει και δύει ήταν κάτι που γινόταν έτσι, επειδή το ήθελαν τα πνεύματα. Τον απασχόλησαν πολύ αργότερα τέτοια ερωτήματα.

Αυτό είναι κάτι που δείχνει και το πώς προχώρησε η γνώση, δηλαδή σαν προσπάθεια προσαρμογής στις ανάγκες που προέκυπταν.

Έπρεπε επίσης να ερμηνεύσει και τις κινήσεις κάποιου που τον πλησίαζε, για το αν ερχόταν με φιλικούς ή εχθρικούς σκοπούς.

Όλα αυτά τα ερμήνευε με βάση την δική του πείρα και πρόθεση.

Δηλαδή ανάλογα με το πώς είχε μάθει να σκέφτεται ο ίδιος ή να ξεγελάει τους άλλους.

Τα ζώα από τα οποία κινδύνευε δείχνουν άμεσα τις διαθέσεις τους και αυτό είναι εύκολα αναγνωρίσιμο.

Δεν συμβαίνει όμως το ίδιο με τους ανθρώπους οι οποίοι με την ανεπτυγμένη νοημοσύνης τους μπορούν να τον παραπλανήσουν για να πετύχουν το σκοπό τους όπως το ίδιο κάνει και αυτός με τους άλλους.

Η ανάγκη να δίνει ερμηνείες σε οτιδήποτε θεωρούσε ότι αφορούσε την επιβίωση του ήταν κάτι που εξυπηρετούσε την ασφάλεια του.

Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα, η δράση να γίνει πιο αποτελεσματική, να του αποφέρει μεγαλύτερο όφελος.

Ταυτόχρονα στο βαθμό που υπήρχαν πλευρές που με τις μέχρι τότε γνώσεις που είχε, δεν μπορούσε να ερμηνεύσει, έπρεπε και σε αυτές, στο άγνωστο δηλαδή να δώσει μια ερμηνεία.

Έτσι αισθανόταν πιο ασφαλής.

Με αυτό τον τρόπο άρχισε να αναπτύσσεται η φαντασία για να καλύπτει τα κενά στις εξηγήσεις που έδινε. Η δυνατότητα της φαντασίας παρουσιάζεται στον άνθρωπο λόγω της δυνατότητας για αφηρημένη σκέψη, που την έχει ουσιαστικά μόνο αυτός και που αναπτύχθηκε σταδιακά με την ανάπτυξη και της γλώσσας. Δίνεται η δυνατότητα της απόσπασης από την πραγματικότητα, από την οποία προκύπτει και η μυθοπλασία.

Από τα παραπάνω προκύπτει μια πολύ σημαντική λειτουργία της ανθρώπινης νόησης που ήταν αποτέλεσμα της και ταυτόχρονα πυροδότησε την ανάπτυξη της. Και αυτή είναι η ανάγκη να φτιάχνει ιστορίες για να ερμηνεύσει αυτά που συμβαίνουν γύρω του, να αναπτύσσεται η φαντασία για να καλύπτει τα κενά στις εξηγήσεις που έδινε, ώστε να νοιώθει ασφαλής.

Το ίδιο μπορούμε να πούμε ότι ισχύει και για τις μεγάλες ιστορίες, οι οποίες έδιναν μια συνολική εξήγηση για το από πού προήλθαν και που πάνε. Μια ιστορία που έδινε απάντηση στο πριν, το τώρα και το μετά, στο οποίο εντάσσονταν και ο εαυτός τους, ώστε να αποκτήσει νόημα η ύπαρξη τους στον κόσμο. Η ζωή του εξαρτιόταν σε μεγάλο βαθμό από το τυχαίο, το απρόβλεπτο, το ανεξέλεγκτο, ήταν έρμαιο στα στοιχεία της φύσης, υπέφερε από αρρώστιες, πονούσε πολύ και στο τέλος πέθαινε όπως έβλεπε να γίνεται με παρόμοιο τρόπο σε όλη την υπόλοιπη φύση με τα ζώα που παρατηρούσε, τα φυτά αλλά και τους ανθρώπους γύρω του.

Η δράση σε ένα τέτοιο ρευστό περιβάλλον χρειάζεται ισχυρές βεβαιότητες και συνολικές απαντήσεις για να νοιώθουν ασφαλείς και να καταλαγιάζει η αγωνία τους αλλά και να αποκτά ένα νόημα η ύπαρξη. Η ανάγκη για ισχυρές βεβαιότητες έχει σχέση με το συναίσθημα, την κάλυψη βασικών συναισθηματικών αναγκών, που έχουν πηγή τους κυρίως το φόβο.

Η ανάπτυξη της λογικής σε βγάζει από προηγούμενες βεβαιότητες μιας και τις υποβάλλει σε κρίση και τις αμφισβητεί αλλά ταυτόχρονα έχει τη δυνατότητα να δώσει απαντήσεις και λύσεις που αποδεικνύονται πιο χρήσιμες για την επιβίωση και σε μία μακρύτερη προοπτική.

Αρχίζουν να δημιουργούνται οι πρώτοι μεγάλοι μύθοι για τη δημιουργία του κόσμου. Μέσα σε αυτούς τους μύθους βρίσκει τη θέση του και ο άνθρωπος και εντάσσεται μέσα σε ένα πεπρωμένο. Το πεπρωμένο αυτό είναι φυσικά το πεπρωμένο της φυλής του. Οι μύθοι αυτοί για τη δημιουργία του κόσμου έχουν άμεση σχέση με την κάθε φυλή. Η ενότητα της ομάδας, της φυλής και το πεπρωμένο της είναι βασικό στοιχείο των μύθων μαζί με την ερμηνεία που δίνεται για την φύση και τη δημιουργία της. Είναι ένας βασικός τρόπος ενοποίησης της φυλής, ένταξης του κάθε μέλους στο πεπρωμένο της ομάδας και τις απαιτήσεις της. Οι θεοί είναι οι θεοί της φυλής. Αυτό είναι κάτι που διατηρείται μέχρι και σήμερα όπου το κάθε έθνος θεωρεί ότι έχει τον δικό του θεό που το προστατεύει.

Με την ανάπτυξη των ταξικών κοινωνιών και ανάλογα με την μορφή που παίρνανε οι κοινωνίες, παίρνανε και αντίστοιχη μορφή και οι θεότητες. Στις κοινωνίες που υπήρχε ένας απόλυτος μονάρχης εκεί εμφανίστηκαν οι μονοθεϊστικές θρησκείες, όπου ο ένας και μοναδικός θεός είναι αντίστοιχος με τον ένα και μοναδικό μονάρχη επάνω στην γη.

Εκεί που διαμορφώθηκαν κοινωνίες που δεν είχαν αυτή τη δομή εκεί και η διάταξη των διαφόρων θεοτήτων ήταν ανάλογη.

Την ανιμιστική σκέψη δεν πρέπει να την κρίνουμε με τα σημερινά δεδομένα και γνώσεις. Ήταν ο τρόπος σχέσης με τη φύση που προέκυπτε από το πώς μπορούσαν να αντιληφθούν αυτή τη σχέση. Αυτό που είναι σημαντικό είναι ότι θεωρούσαν τον άνθρωπο αναπόσπαστο τμήμα της φύσης και όχι υπεράνω της. Αυτή είναι μία αξία η οποία επανέρχεται σήμερα, μετά από αιώνες επιθετικής στάσης απέναντι στη φύση.

Σε πολλές τροφοσυλλεκτικές κοινωνίες η ανθρώπινη ζωή θεωρείται ισότιμη με την ζωή των ζώων αλλά και των φυτών. Και για αυτό πρέπει να τις αντιμετωπίζουμε με τον ανάλογο σεβασμό. Σε αυτές τις κοινωνίες αποκτούν ιδιαίτερο ρόλο οι τελετουργίες για τον εξευμενισμό των πνευμάτων που θα εξασφαλίσουν την συναίνεση τους στην συνέχιση της απόδοσης τους στον άνθρωπο. Στον σιντοϊσμό επίσης, που είναι μια άμεση συνέχεια των ανιμιστικών αντιλήψεων, αν και ο άνθρωπος κατέχει ιδιαίτερη θέση σε αυτή την αλληλεξάρτηση με την φύση, εξασφαλίζεται η συναίνεση της μέσα από τελετουργίες.